

ANMÆLDELSER

Prue Chamberlayne, Joanna Bornat and Tom Wengraf (eds):
The turn to Biographical Methods in Social Science. Comparative issues and examples.
London, Routledge
2000 (346 sider).

Bogen er en artikelsamling med primært engelske, men også tyske og et enkelt fransk bidrag, til et engelsk publikum, men kan også for os være metodologisk interessant som introduktion til en nyorientering - ligesom nogle af de konkrete sagsområder kan være af interesse. 'Den biografiske vending' er vel en sproglig parallel til 'den sproglige vending' og udgiverne starter faktisk med at referere til Kuhn's paradigmeskrift - men dette forsøg på at markere en fælles tendens går ikke helt op - og det er måske meget godt. - For selvom der *måske er* et større jordskred igang - eller måske netop et *mudderskred* som kalder på orden og overblik - så er det jo ikke sikkert at det er *en bestemt metode* der giver den kopernikanske vending.

Bogens indhold og baggrund i hovedtræk

Redaktørernes introduktion om 'den biografiske vending' er en nyttig oversigt over nogle af de engelske forskningstråde, som er løbet sammen og som siden har fundet inspiration i og søgt samarbejde med den

kontinental-europæiske biografi-forskning. De vigtigste synes at være den socialhistoriske interesse de små i samfundet, omsat i 'Oral History'-traditionen, og det i høj grad feministiske opgør med positivismen og strukturalisme (som i Storbritannien, må man huske gik, gled i eet med det postmoderne opgør med marxismen). Den efterfølgende fremvækst af biografiske metoder knyttes til

forandringer på fire områder som resulterer af og bidrager til dette generelle perspektivskift i 1990'erne. Det er udviklinger i forholdet mellem psykoanalyse og samfundsvidenskab, en ny orientering mod 'det kulturelle' socialpolitikken, brugen af narrativitet i gerontologi, og den officielle bekendelse til 'empowerment' (p8).

Det er elementært informativt og ganske illustrativt for videnskabshistorisk dynamik. Jeg synes det er interessant at se denne udkrystallisering af interessen for den enkeltes liv som et møde mellem en meget generel kulturanalytisk tendens (poststrukturalisme) og en traditionel socialpolitisk solidarisering med den enkelte i forhold til den samfundsmæssige problemløsning i institutioner og professioner.

Det samlende punkt i denne blomstring benævnes i den britiske kontekst BIM, 'biografisk-interpretative

metoder'. Det siges at bygge videre på erfaringer med kvalitative tolkningsbaserede metoder (kvalitative forskningsinterviews og etnografiske metoder), men fokuserer på livshistorien (det levede liv) og/eller biografien (det beskrevne liv).

Resten af bogen er delt næsten ligeligt i to: Første blok, *Metodologiske og teoretiske spørgsmål* omfatter 7 artikler - og anden blok, *Eksempler på biografiske metoder i brug*, omfatter 11 artikler med cases. Nogle cases belyser hvordan samfundsmæssige forandringer ser ud i den enkelte liv - nogle vedrører moderniseringsprocessers nedslag, nogle undersøger folks oplevelse af murens fald og den tyske genforening, andre vedrører store forandringer i det individuelle livsløb (sygdom, pensionering) - fællesnævneren er at den individuelle livshistorie og/eller biografi (som ikke uden videre er det samme) betragtes som den helhed hvori disse begivenheder ses og tillægges betydning. Emnemæssigt spænder de præsenterede cases iøvrigt ganske vidt - 'enhver' vil finde noget som er interessant uanset om en specifikt metodologisk interesseret.

Biografi, betydning og samfundsmæssige forandringsprocesser

Michael Rustins artikel præsenterer det paradoks at socialvidenskaben (sociologien) - trods accepten af *agency*-kategorien - i så ringe grad udviklet metoder til at udforske det (handlende) individ - og giver den scientistiske

indflydelse ansvaret for det. Han peger på to forsknings-traditioner man kan øse af fordi det netop ikke har været præget af denne scientisme: fænomenologien og psykoanalysen. Den vigtigste ny-orientering i bogen synes at være en biografisk metode - bogens første blok rummer autoritative og tunge (keynote?-)indlæg af franske *D. Bertaux* og tyske *W. Fischer-Rosenthal*, der i høj grad har tegnet den europæiske opblomstring af biografisk metode, samt en fyldig metodologisk artikel af en af redaktørerne, *Tom Wengraf*. *Ursula Apitzsch* og *Lena Inowlocki* fra Frankfurt, der repræsenterer en sådan forskning baseret på analyse af selvbiografiske fortællinger gør omhyggeligt rede for at *deres* biografianalytiske skole ikke er specielt tysk, og slet ikke knyttet til tysk hermeneutik, men, med *Fritz Schütze* som mellemed, primært inspireret af *Chikago*-skolen og den symbolske interaktionisme, herunder *Strauss' 'Grounded theory'*. Samtidig med at de dog er helt på det rene med linjerne 'bagud' til tysk fænomenologisk sociologi (*Schutz*) og videnssociologi (*Mannheim*). Deres empiriske metode er at analysere på hvilken måde sociale strukturelle forhold (re)produceres biografisk gennem en strikte formel analyse af menneskers måde at fortælle om deres liv.

En god case-præsentation, som anskueliggør pointen ved en sådan biografisk metode, finder jeg f.eks i artiklerne af *Chamberlayne & Spanó* - de sammenligner italien-

ske og engelske arbejdsløse identitetsarbejde og tolkning af deres sociale situation i lyset af deres livshistoriske erfaringer, som desuden fortætter to forskellige moderniseringshistorier. De udvikler den tese at deres italienske interviewperson bruger sine prækapitalistiske komunitære erfaringer som en ressource i dette identitetsarbejde. Også en række analyser af DDR-borgeres oplevelse af og omstilling under Forbundsrepublikkens inkorporering af DDR har denne elementære kvalitet - bedst en artikel af *Neuüss & Maedje*.

Et sociologisk tilgang til subjektet?

Det allermost interessante for sociologien i denne diskussion om livshistorie og biografi synes jeg er spørgsmålet om analysen af det subjektive moment i socialiteten. Spørgsmålet om subjektiviteten kommer i bogen til syne på to måder: Den ene er analysen af det tænkende og handlende subjekt, som evt også fortæller sin biografi: Fokuseringen på en selvbiografisk fremstilling giver et bestemt bidrag til denne - og selvbiografien fojer det sig ind i en kulturel problematik som diskursanalysen påpeger, identitet som diskursiv positionering. - men netop bevidstheden om forholdet mellem det fortalte liv og det levede liv som et aktivt produktionsforhold peger på behovet for en forståelse af det subjektive udtryks produktion. Den anden tilsynskomst er i forskerens interaktion med feltet både under

'dataproduktionen' og under 'datafortolkningen'. Denne gode gamle hermeneutiske problemstilling påkalder sig også en forståelse af subjektet.

'Den sproglige vending' har skærpet bevidstheden om at (subjektiv og kulturel) *betydning* ('meaning' oversættes ofte fejlagtigt til 'mening') har en selvstændig sociologisk status, og det mærker man også i denne bog. Men den tematiserer ikke spørgsmålet om hvordan denne betydning *produceres*, hvor kommer den fra. *Tom Wengravs* artikel i første halvdel af sin artikel en såre elementær og grundlæggende metodologisk diskussion af hvad det er man gør når man analyserer biografisk og livshistorisk materiale af forskellig slags (mens den anden halvdel fortæber sig lidt i det håndværksmæssigt tekniske, som kan være interessant på en anden måde). Der er også i de fleste bidrag en høj grad af bevidsthed om biografens status af tekst/fortælling - en rekonstruktion af livet fra et bestemt tids- og synspunkt - men det hænder dog også at man i en håndfast empirisk tilgang til det levede liv glemmer biografens dobbelthed som en kilde til viden om det levede liv og en rekonstruerende fortælling/tekst som selv er en effekt af det.

Det bidrag - udover Rustins problemformulering - som mest eksplícit tematiserer dette spørgsmål er *Hollway/Jeffersons* artikel. Med et psykoanalytisk inspireret begreb om 'det forsvarede (eller forsvarsprægede) sub-

jekt' problematiserer de såvel accepten af at interviewpersonen udsagn om sig selv som dynamikken i forskerens tolkning og interaktion med interviewpersonen. De eksemplificerer med livshistoriske tolkninger af cases fra et større projekt om frygt for kriminalitet.

Den professionelle socialarbejders interesse for det enkelte menneskes indsigt og ressourcer

En hel del af bidragene bygger på et EU-projekt om 'Social Strategies in a Risk Society', som er affødt af en socialpolitisk problemstilling: Hvordan oplever og håndterer mennesker selv deres sociale problemer? En anden gruppe artikler tager udgangspunkt i *sundhedssektorens* og *omsorgsprofessionernes* interesse i sociologisk viden med patienternes/klienternes perspektiv. Det er en kendt tendens, som på den ene side afspejler forskeres solidarisering med brugere/klienterne/patienterne, og på den anden side afspejler såvel professionsgruppernes som policy-udviklingens behov for at forstå de subjektive og kulturelle aspekter af menneskers sundhed, læring, håndtering af sociale problemer og konflikter etc. Anvendelsen af en biografisk metode omsætter disse (tvetydige) interesser ved at søge at afdække bevidsthed, strategier og ressourcer hos såvel klienterne/brugere som hos professionelle hjælpere. I Storbritanniens bombede velfærdsstat strækker det sig mest til det

første. Et godt eksempel: Artiklen af *Middleton & Hewitt* er en eksemplarisk fremstilling af hvordan en livshistorisk viden og tolkning af en indisk kvindes måde at håndtere sit udviklingshæmmede barn på kan give afgørende forudsætninger for at yde en relevant social assistance - mens man uden en sådan forståelse næppe ville kunne hverken effektiv assistance eller respektere hendes kønsmæssige, kulturelt formidlede integritet (hun viderefører en familieerfaring: beskytter familiens hemmelighed - som i virkeligheden er hendes egen konflikt, nemlig at hun endnu ikke har født et sundt drengebarn).

Det er klart at en sådan erkendelsesinteresse bevæger sig i et felt mellem en teoretisk og en praktisk interesse. *Borneat mfls* artikel er imidlertid et udmærket eksempel på at tolkningen af interviews med ældre samtidig har implikationer for forståelsen af forståelsen af identitetsudviklingen gennem livet - og det vil omvendt sige: de synliggør spørgsmålet om sammenhængen mellem identitetsteori og opfattelsen af ældres mulighed for at genfortolke deres livs erfaringer. Hvilket ingenlunde kun er et 'teknisk hjælpemiddel'.

Det tekniske med småt

Bogen er - stort set vel bearbejdet - med indexer, forfatternoter og en oplysende introduktion. Dog savner man korte summaries af artiklerne eller nogle bedre overskrifter - for kunne læse selektivt. Oversættelserne fra

tysk er på sine steder formentlig ikke helt problemfri hvis man ikke på forhånd kender de forskningstraditioner der henvises til.

Henning Salling Olesen
Forskerskolen i Livslang
Læring, RUC.

**Erika M.
Hoerning (red.):
Biographische
Sozialisation.
Stuttgart: Lucius
& Lucius Verlags-
gesellschaft, 2000
(346 s.)**

Biographische Sozialisation er en antologi med 16 bidrag, der dækker et bredt spektrum af emner inden for aktuel biografi- og socialisationsforskning. Bidragene er for hovedpartens vedkommende skrevet af erfarne tyske professorer eller seniorforskere. Hertil kommer en englænder, en amerikaner samt Pierre Bourdieu og danske Feiweil Kupferberg.

Bogen repræsenterer et efterhånden velkonsolideret brud med den forskningstradition, som var præget af struktur-funktionalistiske synspunkter, og hvor individers biografi blev forstået som et resultat af socialisationsinstanser så som familie, skole, kammerater, massemedier m.v. I stedet går man ud fra, som det siges i bogens indledning, at "udviklingsprocesserne i livsforløbet indeholder individuelle beslutninger, hvor erfaringer tydes, indordnes eller for-

kastes for at sikre biografien tilslutningsevne ud fra de subjektive perspektiver. Biografien bliver selv til en socialisationsinstans, der kan stå i modsætning til eller i konkurrence med de strukturelle socialisationsinstanser" (p. 8). Dette lyder måske enkelt nok, men det fremgår af bogen, at problemstillingen åbner for yderst komplekse problemstillinger. Der er nemlig indbygget en spænding mellem de to begreber, biografi og socialisation. Socialisation betyder "det at blive social" eller "det at gøre social". Socialisationsbegrebet orienterer altså i retning af tilpasning eller mistilpasning til samfundets institutioner og normer. Biografi (dvs. livsbeskrivelse) åbner på den anden side op over for individets "eget-liv" og orienterer ikke blot imod ydre livsoms-tændigheder, men til individets subjektive meningsdannelser, som ikke bare er kongruente med de ydre institutioner.

Grunden til, at denne spænding bliver væsentlig i forskningen, synes at være den situation, som individer i det aktuelle samfund befinder sig i, og som mere eller mindre eksplicit udgør konteksten for de forskellige bidrag. Det handler om det skred, der fra klassisk til aktuel modernitet er sket i individets mulighedsbetingelser for at skabe en biografi. Et velkendt begreb for en nye type biografi er Anthony Giddens begreb "refleksiv selvbiografi": Biografien er refleksiv i den forstand, at den kontinuerligt må revideres i lyset af nye begivenhe-

der, erfaringer og viden, og ordet "selv" bliver centralt, fordi individet ikke længere blot kan forstå sig selv i lyset af ydre sociale tilknytninger, men må inddrage et "selv", der er noget andet end de sociale selver: Biografien kan ikke længere blot være en levnedsskrivelse men bliver også "selvets historie", kunne man sige.

Spændingsforholdet mellem (den nye type) biografi og socialisationen kommer frem i bogen på to måder. Dels som en spænding mellem to hovedapproaches til emnet inden for forskningen, og dels som eksplicit problemstilling for en del af bidragene. Broderparten af bogens bidrag falder inden for to forskellige approaches.

Den ene type approach kan beskrives bredt som præget af fænomenologisk og/eller social-konstruktivistisk teori med Alfred Schütz, Peter L. Berger og Niklas Luhmann som hyppige referencer. Samlet om disse bidrag kan man sige, at det handler om individets konstruktion af en livshistorie set som en art reduktion af livets uhyre mangfoldighed og meningsmuligheder til en mere eller mindre sammenhængende historie om en "person", der kan identificere sig over sig selv eller over for andre på en bestemt måde. De fleste af disse bidrag opfatter også livshistorien som kontingent i den forstand, at der er mange muligheder for at fortælle livshistorien og den historie, der fortælles er så at sige et valg mellem flere muligheder. Den enkelte kan også have

flere livshistorier parat afhængig af den kontekst, historien skal fortælles i - hvilket dog er en konsekvens, de færreste af bogens bidragydere tør drage.

Inden for denne første gruppe bidrag kan artiklerne af Uwe Schimank, Hartman Leitner og Jürgen Straub fremhæves. Schimank tager spørgsmålet om romanens betydning op. Efter George Herbert Mead tænkes individet som bekendt helt generelt at danne sit selv ved rolleovertagelse. Schimank fremhæver, at dette kan ske over for såvel reale som fiktive personer. Hvad er det da for modeller, romanen stiller op for individet til brug for konstruktion af dets selv? Han skelner her mellem den klassiske roman og den moderne roman, hvor James Joyce's "Ulysses" (1921) og John Dos Passos' "Manhattan Transfer" (1925) benyttes som eksempler. Den klassiske romans læser er en "ført læser", der bliver ledt gennem romanen og ved slutningen får løsningen og forklaringen på de skildrede begivenheder. Læseren af den moderne roman bliver derimod "overladt til sig selv" m.h.t. meningsskabelse. Såvel "Ulysses" som "Manhattan Transfer" er præget af, at de indre eller ydre tildragelser er særligt gyldige og uden indbyrdes årsags- eller meningsammenhænge, og hvor endda tildragelse x lige så vel kunne komme før som efter tildragelse y.

Hartman Leitner analyserer religiøse omvendelser som et ekstremt radikalt meningsgivende vendepunkt,

der spalter biografien i et før og i et efter, som ydermere hyppigt er koblet med oplevelser af synd og frelse. Leitner understreger, at der ikke er socio-strukturelle forklaringer på omvendelserne; han tager omvendelser som et symptom på et stadig eksisterende stærkt (eller endda forstærket) behov for enhed i livshistoriens mening. Jürgen Straub understreger, at "biografi" og "livshistorie" ikke er noget, individet "har". Det skal i stedet "opfattes som begreber, der *forudsætter* refleksionskyndige, og ydermere sprogkyndige subjekter, som råder over de nævnte begreber" (p. 138). I forlængelse heraf opererer Straub med begrebet biografisk eller "narrativ kompetence". En konsekvens heraf er, at ikke alle har en livshistorie; det har kun de, der kender begrebet og er i stand til at gestalte deres livsbegivenheder som én - eller flere historier. Som Straub udtrykker det: "Livshistorier og biografier bliver ikke levet, men fortalt, de er i det væsentlige narrative anskueliggørelser af det levede liv" (p. 140).

Den anden hovedtype af approach som er repræsenteret i bogen, har ikke nogen let identificerbar fællesnævner; bidragene kan imidlertid karakteriseres som repræsenterende en post-funktionalistisk sociologi, hvor spørgsmålet om aktørfrihed versus strukturbestemmelse spiller en stor rolle. En tidligt tændsats til denne post-funktionalisme er Dennis Wrongs berømte artikel fra 1961 "The Oversocialized Conception

of Man in Modern Sociology". Kort sagt: Mennesket er aldrig socialiseret tilstrækkeligt. Mere konkret er man også optaget af voksenalderens socialisationsforløb og understreger mulighederne for afsocialisation, resocialisation og omsocialisation. Et godt eksempel på denne post-funktionalistiske åbenhed er, når det et sted i bogen hedder, at "eksistensen af 'aldersnormer' ville utvivlsomt ville gøre livet lettere for sociologer. Vi har imidlertid kun fundet sparsom empirisk evidens for deres eksistens i vores empiriske forskning" (p. 101).

Johann Behrens og Ursula Rabe-Kleberg analyserer statuspassager og betydningen af såkaldte "gatekeepers" i denne sammenhæng, dvs. personer eller roller som har en betydning for accept af "nytilkommerne" i en bestemt gruppe, institution, kategori etc. De peger på, at der i moderne velfærdsstater er udviklet en ny type "gatekeepers". Ved siden af de traditionelle - venner, chefer og organisationsrepræsentanter - har nu såkaldte skonsmænd/kvinder ("Gutachter") en voksende rolle. I moderne velfærdsstater har kons- og statusforskelle faldende betydning for tildeling af diverse ydelser. Til gengæld vokser betydningen af "aldersnormer" dog uden at der finde klare alderskriterier. De "nye" skonsmænd/kvinder skal opfylde behovet for legitimering af fordelingsbeslutninger ud fra "universalistiske, standardiserede og samtidig objektive personlige kendetegn".

To af bidragene inden for denne "post-funktionalistiske" approach lider efter undertegnede anmelders vurdering af en alt for objektivistisk tilgang til begreberne biografi og livshistorie. Det drejer sig om artiklerne af Walter R. Heinz og af Dieter Geulen. Heinz gør det til en pointe at indføre et begreb om selvsocialisation. Han opererer imidlertid ikke med noget identificerbart selv-begreb, og selvsocialisation bliver derfor blot udtryk for den almene individualsituation i det aktuelle samfund, hvor den enkelte så at sige må skabe sit eget liv på grund af ændringer, brud og kompleksitet i de klassiske socialisationsagenter. Men mister dermed enhver skarphed i analysen, og selvsocialisation bliver blot til en tanke om, at individet må tage vare på sin egen socialisation. Dieter Geulen beskæftiger sig med "eksterne og interne betingelser i den livslange socialisationsproces" (p. 187-208). Der opereres med relativt common-sense prægede begreber om subjekt, omverden og interaktionen mellem disse. Resultatet bliver en temmelig abstrakt og intetsigende opfattelse af "en tidslig struktur af socialisationsprocesser med komplekse intertemporale vekselvirkninger mellem subjektive og objektive socialisationsbetingelser, der samlet fører til en altid individuel subjektbio-

grafi, som imidlertid alligevel kan forstås og rekonstrueres videnskabeligt som en socialisationsproces" (p. 207).

Når jeg i denne sammenhæng vover at placere Pierre Bourdieu inden for gruppen af post-funktionalister, skyldes det, at hovedpointen i artiklen "Den biografiske illusion" hovedsagelig er kritisk rettet mod opfattelser af biografien som noget, der uproblematisk kan beskrives som det enkelte individs levnedsløb. Bourdieu plæderer for, at enhver biografi må bygge på omfattede feltanalyser. "Man kan altså kun forstå et livsløb..., når man i forvejen har konstrueret de på hinanden følgende tilstande i feltet, hvor det har udspillet sig, altså den samlede mængde af de objektive betingelser, der har forenet den berorte aktør med alle de andre aktører, der er engageret i det samme felt, og som står over for det samme mulighedsrum" (p. 58) Skønt Bourdieu understreger, at man underkaster sig en retorisk illusion, støttet af en literær tradition, når man producerer en livshistorie, er det aspekt af livshistorien, han interesserer sig for, snarere den del, der netop kan knyttes an til objektive strukturer, end det er den dybe kontekstens, der ligger i det overhovedet at fortælle livet som en blandt flere mulige historier.

Ud over de artikler, der kan

indplaceres i de to nævnte hovedapproaches, indeholder antologien to artikler, der introducerer alternative teoretiske vinkler på biografi og socialisation, nemlig en psykoanalytisk tilgang (George E. Vaillant) og en tilgang med udgangspunkt i sociologien om emotioner (Helena Flam). Endelig behandler antologiens to afsluttende bidrag betydningen af specifikke social-historiske situationer og hændelsesforløb for livshistorien. Molly Andrews behandler radikaliseringen i mellemkrigstiden i Storbritannien og Feiwei Kupferberg DDR-kvindes identifikation med DDR-staten.

Naturligvis er antologien *Biographische Socialisation* kun repræsentativ for sig selv. Alligevel ser jeg den som en smule symptomatisk for den aktuelle situation også inden for dansk sociologi. På den ene side en sociologi med fænomenologiske og konstruktivistiske inspirationer, som er i fuld vigør. På den anden side post-funktionalistiske strømninger af forskellig art, der har lidt svært ved at finde vej ud af tåsmørket og oplagt savner et ståsted. Og hertil: Stadigvæk en spaltning, hvor de forskellige hovedapproaches ikke for alvor står i dialog med hinanden.

Nils Mortensen
Aarhus Universitet

Tom Wengraf:
*Qualitative
Research
Interviewing.*
London: Sage, 2001
(398 s.)

Bøger om det kvalitative forskningsinterview har en underlig mellemstatus i en akademisk sammenhæng, idet de prøver at sammenkæde abstrakt teori og konkret praksis. Det, en læser forventer at få ud af den betydelige tidsinvestering, det tager at arbejde sig igennem denne type bøger (som læseren måske ovenikøbet betalt dyre penge for), er at blive bedre til at forberede, gennemføre og analysere kvalitative interviews, men samtidigt også at kunne argumentere for de valg en kvalitativ forsker stilles overfor i løbet af forskningsprocessen. Læseren vil med andre ord både udvide sin „tavs viden“ og styrke sin selvpræsentation som „refleksiv praktiker.“ Der er en iboende modsætning mellem disse to aspekter, som ikke altid lader sig forene: Jo mere kreative vi er i selve forskningsprocessen, i desto større grad kommer vi ud for et legitimitetsproblem og omvendt; jo mere vi følger reglerne, desto mindre nytænkning bliver der plads til. Den modsætning repræsenterer en stor udfordring for forfattere, som giver sig i kast med denne særlige sociologiske genre.

Tom Wengrafs dugfriske bog er uhyre opmærksom på dette problem. Hvorvidt det lykkes forfatteren at indløse forventningerne og ska-

be den balance mellem kreativitet og legitimitet, som er så vanskelig, er jeg dog stærkt i tvivl om. Wengraf er en erfaren lærer og forsker (han er Senior Lecturer i Sociology and Social Research Methods ved Middlesex University) og har i de senere år deltaget i internationale komparative projekter, som eksplicit har anvendt den biografiske metode (bl.a. Sostris-projektet, jf. Prue Chamberlaynes kronik i dette nummer). På trods af disse nærmest ideelle forudsætninger er bogen en halv skuffelse.

Det skal fremhæves, at bogen har et stor plus: den er uhyre velskrevet og letlæst. Wengraf har en beundringsværdig pædagogisk sans for at sammenkæde generelle teoretiske udsagn og små, tilsyneladende trivielle detaljer. Dette, samt den store belæsthed i emnet, gør, at bogen roligt kan anbefales som lærebog, ikke mindst på grund af de mange udførlige eksempler på gode og mindre gode interviews og analyser fra sin egen lærergerning, som Wengraf præsenterer løbende i teksten. Wengrafs prægnante og kritiske kommentarer til disse er guld værd for en novice, som har behov for at øve sig i håndværket. Også den veltilrettede præsentation af den enorme litteratur på området må fremhæves som et stort pædagogisk plus. Det tilskriver jeg især Wengrafs personlige stil, der bærer præg af en for mig sympatisk teoripluralisme og pragmatisk eklekticisme, og gør det muligt for læseren selv

at tage stilling til hans egne foretrukne rollemodeller og de modeller, han ikke brænder for, men hæderligt henviser til.

Bogens åbenlyse svaghed er dens struktur, som virker rodet med lange og umotiverede spring og adskillige, irriterende gentagelser. For eksempel introduceres problematikken omkring biografiske interviews først i kapitel 6, hvorefter læseren må vente til kapitel 12, inden analysen af disse interviews bliver behandlet. I det hele taget forekommer Wengraf i grunden ikke være særligt interesseret i biografiforskning. Og det til trods for, at han har en betydelig ekspertise indenfor området og bruger megen krudt på at diskutere, hvordan man kan generere teorier ud fra denne type af materiale og samtidigt gøre det på en så overbevisende måde, at detailrigdommen i det biografiske materiale ikke tabes, men bliver integreret i analysen. Det, der optager ham, er den særlige kognitive såvel som følelsesmæssige, sproglige og ikke-sproglige kommunikation/interaktion, som foregår under selve interviewprocessen. Måske skulle Wengraf have begrænset sig til at skrive en bog om netop dette tema, som han har mange gode og relevante synspunkter om, og som er et forsømt område i litteraturen. Vi kender alle de dårligt gennemførte interviews, hvor interviewerens overhører de signaler, som sendes ud, og skynder sig videre, uden emnet bliver udtømt etc. Wengrafs bog kan bruges som

både en diagnose på og korrektur af disse dårlige interviews, men hvorfor skal læseren derudover plages med omtale af en masse forhold, som er sagen uvedkommende?

Som jeg ser det, er bogens hovedproblem, at Wengraf har sat sig for at løse dilemmaet mellem kreativ forskning og legitimerende selvpræsentation ved i sidste ende at læne sig op ad den positivistiske tradition. Hans formål er at beskrive og analysere kvalitative forskningsinterviews, ved hjælp af især den biografisk-narrativefortolkende metode (gennemgående forkortet BNIM, en af de mange forkortelser læseren er tvunget at indlære fra starten af for at kunne følge med) på en måde, som gør den kvalitative forskning „stueren“ indenfor rammerne af en positivistisk, teoriafprøvende snarere end abduktiv, teorigenererende forskningstradition. Dette kunststykke opnås gennem det mærkelige postulat, at der ikke er nogen afgørende forskel mellem induktive og deduktive tilgange, begge er i sidste ende teoristyrede.

Bogen igennem bliver Wengraf stædigt ved med at gentage, hvad han kalder sit „instrumentelle“ syn på forholdet mellem abstrakte begreber og empiriske kategorier. Det generer ham ikke at fremhæve „operationalisering“ af teoretisk afledte begreber (det professionelle teorisprog) til konkrete interviewspørgsmål og svar (lægmandens hverdagsprog) som sit erkendelsesmæssige udgangspunkt og sin forstå-

elsesramme for kvalitative metoder. På bedste positivistiske vis bliver han ved med at gentage, at hovedproblemet for den kvalitative forskning er at finde instrumenter, der kan overvinde „gabet“ mellem teori og empiri, mellem det professionelle sprog og hverdags sproget.

Men hvis det er tilfældet, hvad skal man egentlig så med biografiforskning? Wengraf afviser summarisk Bruners velkendte distinktion mellem det analytisk kategoriserende, eller ‘paradigmatiske’ sprog og det erfaringsbaserede eller ‘narrative’ sprog som en mulighed for at forlade den objektivistiske samfundsforskning til fordel for en mere subjektorienteret forståelsesramme. Derved mister han hovedpointen i den biografisk orienterede tradition, som netop går ud på, at det narrative sprog er konstitutivt for de samfundsmæssige aktørers meningsskabende handlinger i et socialt og historisk forstruktureret men også foranderligt univers, hvor de subjektive aktører er medskabere af strukturerne (jf. Erika Hoernings essay i dette nummer).

Wengraf bruger megen plads på at beskrive, hvordan man gennemfører og analyserer et biografisk interview. Disse kapitler virker dog mærkeligt påklistede, fordi de aldrig integreres i værkets epistemologiske forståelsesramme endsige får nogle konsekvenser for forfatteren, som forbliver en skamløs positivist to the bitter end. Dermed være ikke

sagt, at biografiforsknings-traditionens subjektivistiske tilgang er uden epistemologiske problemer. Det er i høj grad relevant og legitimt at sætte spørgsmålstegn ved gyldigheden af de resultater, som biografiforskere når frem til. Til Wengrafs ære skal siges, at han forholder sig meget åbent til, hvordan biografiforskere har håndteret denne problemstilling og rede-gør loyalt for, hvordan især tyske biografiforskere, som arbejder ud fra Fritz Schützes såkaldte „træktvangs“-model, har håndteret problematikken (jf. Maria Kontos artikel i dette nummer).

Schützes antagelse er, at der er visse iboende normer for biografiske fortællinger, bl.a. tvangen til at afslutte helheden (Gestaltschliessungstvang); tvangen til at komme til sagen (Kondensierungstvang), og tvangen til at uddybe antydede sammenhænge eller kausaliteter (Detaillierungstvang). Disse leder dog paradoksalt til en påtvungen spontanitet, som virker meget kunstig i praksis. Samtidigt bliver analysen af den enkelte biografiske fortælling unødvendigt omstændelig, fordi forskeren bliver nødt til at følge en i forvejen detailreguleret procedure, der fokuserer på det enkelte interview i stedet for at identificere nogle fælles temaer, som er gennemgående interviewene imellem.

Indvendingen mod denne mekaniserede procedure ligner den, Glaser rejste overfor de senere, kraftigt operationaliserede versioner af Grounded Theory. Hvis teo-

retisk arbejde i bund og grund er noget kreativt, som opstår under selve arbejdet med materialet, så virker det mildest talt paradoksalt at holde sig til et meget detaljeret regelsæt, når man skal til at bearbejde dette materiale. Sådanne på forhånd udspecificerede regelsæt tjener kun ét formål, nemlig at legitimere den enkeltes forskning, men det gør ikke nødvendigvis det opnåede resultat mere validt. Når det gælder analysen af biografiske interviews, kan man omvendt hævde, at validiteten i fortolkningen af det enkelte interview må baseres på sam-

menligning med andre interviews. Denne sammenligning må derfor ske, inden man laver en detailanalyse af det enkelte biografiske interview og ikke omvendt som i den tyske tradition, som Fritz Schütze har introduceret.

Institutionaliseringen af enhver ny forskningstradition har desværre en tendens til, at de indledende pioners kreative og eksperimenterende tilgang nemt forvandles til fabriksmæssige og standardiserede apparater. Denne udvikling er meget tydelig i Tyskland og den synes desværre også at være

på vej i England. Man må håbe, at de skandinaviske lande, hvor denne forsknings-tradition endnu er ung, vil undgå denne fare og benytte lejligheden til at nytænke hele området, således at den åbne, eksperimentelle og kreative tilgang til at forberede, gennemføre og analysere biografiske interviews bibeholdes og uddybes i stedet for at blive smidt ud med badevandet.

Feiwei Kupferberg
Aalborg Universitetscenter